

Archeo-rapport 224

Het archeologisch vooronderzoek aan de Grote Heide te Neerpelt

Nick Van Liefferinge & Maarten Smeets

Kessel-Lo, 2014
Studiebureau Archeologie bvba

Archeo-rapport 224

Het archeologisch vooronderzoek aan de Grote Heide te Neerpelt

Nick Van Liefferinge & Maarten Smeets

**Kessel-Lo, 2014
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeo-rapport 224 Het archeologisch vooronderzoek aan de Grote Heide te Neerpelt
--

Opdrachtgever:	Kempisch Tehuis cvba Gemeente Neerpelt
Projectleiding:	Maarten Smeets
Leidinggevend archeoloog:	Nick Van Liefferinge
Auteurs:	Nick Van Liefferinge Maarten Smeets
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2014/12.825/25

Studiebureau Archeologie bvba
Jozef Wautersstraat 6
3010 Kessel-Lo
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2014, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve fiche

Administratieve gegevens

Opdrachtgevers	Kempisch Tehuis cvba Ringlaan 20, 3530 Houthalen-Helchteren Gemeente Neerpelt Kerkplein 1, 3910 Neerpelt
Uitvoerder	Studiebureau archeologie bvba
Vergunningshouder	Nick Van Liefveringe
Beheer en plaats opgravingsgegevens	Deze gegevens werden na het onderzoek overgemaakt aan de opdrachtgever.
Beheer en plaats vondsten en stalen	De vondsten en stalen werden na het onderzoek overgemaakt aan de opdrachtgever.
Projectcode	2014/088
Vindplaatsnaam	Neerpelt, Grote Heide
Locatie	Provincie Limburg, Gemeente Neerpelt, Grote Heide
Kadasternummers	Afdeling 1: Sectie A: perceelsnummers: 278/02 ^E 2 en 280D6
Lambertcoördinaat 1	X: 224557 Y: 215759
Lambertcoördinaat 2	X: 224722 Y: 215756
Lambertcoördinaat 3	X: 224694 Y: 215718
Lambertcoördinaat 4	X: 224587 Y: 215713
Kadasterplan	Zie fig. 1.1
Topografisch plan	Zie fig. 1.2
Begindatum	20/03/2014
Einddatum	20/03/2014

Onderzoeksopdracht

Verwijzing Bijzondere voorwaarden	Zie bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Neerpelt, Onze-Lieve-Vrouwstraat - Grote Heide
Archeologische verwachtingen	Het terrein ligt binnen de historische kern van de Grote Heide, een nederzetting die zijn oorsprong vindt in de 11 ^{de} -12 ^{de} eeuw. Het projectgebied ligt op een helling naar de Haaienhoekloop.
Wetenschappelijke vraagstellingen	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn er grondsporen of concentraties van lithische artefacten aanwezig? - Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen? - Hoe is de bewaringstoestand van de sporen? - Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren? - Behoren de sporen tot één of meerdere periodes? - Welke zijn de waargenomen horizonten in de

	<p>bodem, beschrijving + duiding? Komt dit overeen met de vaststellingen uit het booronderzoek?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Waardoor kan het ontbreken van een horizont worden verklaard? - Wat is de relatie tussen de bodem, de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie,...) en de archeologische sporen? - Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?
Aard van de bedreiging	Bouw van 21 wooneenheden op een terrein van ca. 5000 m ² .
Randvoorwaarden	<p>Zie bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Neerpelt, Onze-Lieve-Vrouwstraat</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grote Heide

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Inleiding	p. 3
1.1 Algemeen	p. 3
1.2 Beschrijving van het onderzoeksgebied	p. 3
1.3 Archeologische en historische voorkennis	p. 5
4.4 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen	p. 7
Hoofdstuk 2 Werkmethode	p. 9
Hoofdstuk 3 Resultaten van het proefsleuvenonderzoek	p. 11
3.1 Bodemkundige opbouw	p. 11
3.2 Archeologische sporen	p. 12
Hoofdstuk 4 Synthese	p. 15
Hoofdstuk 5 Besluit	p. 17
Bibliografie	p. 19
Bijlagen (CD-ROM)	
Bijlage 1: Overzichtsplan	
Bijlage 2: Fotolijst	
Bijlage 3: Sporenlijst	
Bijlage 4: Bodemprofielen	

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Algemeen

Naar aanleiding van de bouw van 21 wooneenheden aan de Grote Heide te Neerpelt werd door Onroerend Erfgoed een archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefsleuven opgelegd (vergunningsnummer 2014/088). Het onderzoek werd door de gemeente Neerpelt en Kempisch Tehuis cvba aan Studiebureau Archeologie bvba toevertrouwd en het terreinwerk werd uitgevoerd op 27 maart 2014.

1.2 Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein heeft een oppervlakte van ca. 0,5 ha en situeert zich op een terrein dat kadastraal gekend is als afdeling 4, sectie A, percelen 278/02^E2 en 280D6 (fig. 1.1). De percelen zijn gelegen tussen de Onze-Lieve-Vrouwstraat (in het westen) en de Grote Heide (in het oosten). Het terrein bevindt zich geo-archeologisch gezien in de Kempen en meer specifiek de Oostelijke Kempen of de Kempen van Lommel¹. Typisch voor de regio zijn de zandbodems met een bijmenging van grint dat afkomstig is van het Maas- (of Rijn) terras en zones met uitgestrekte duincomplexen².

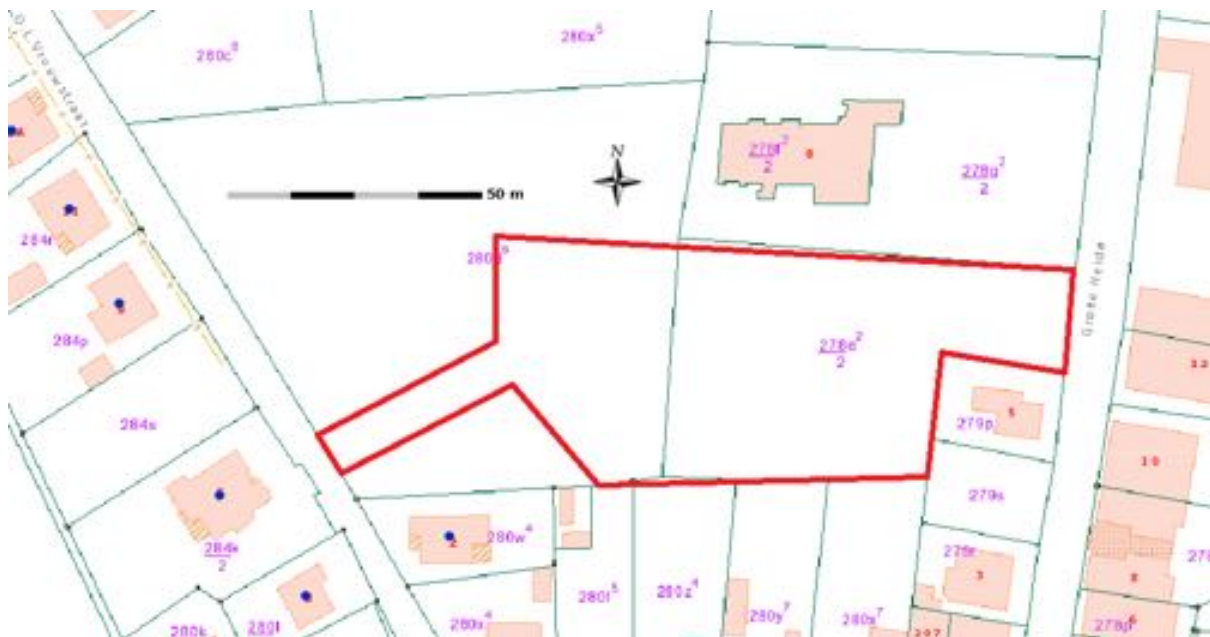

Fig. 1.1: Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied.³

¹ Vandamme & De Leenheer 1970.

² Baeyens 1974: 9.

³ www.minfin.fgov.be

Fig. 1.2: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied⁴.

Fig. 1.3: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's⁵.

⁴ www.agiv.be

⁵ <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

1.3 Archeologische en historische voorkennis

De database van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (update januari 2014) toont geen archeologische vindplaatsen in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied. De dichtstbijzijnde vindplaats (CAI-locatie 161141) betreft een schans⁶ ("Grote Heideschans") die in het jaar 1605 zou zijn opgericht⁷. Het terrein ligt op de rand van de historische kern van de Grote Heide, een nederzetting die zijn oorsprong zou vinden in de 11de - 12de eeuw⁸.

Fig. 1.4: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied.

Op basis van de Ferrariskaart (ca. 1775) blijkt dat de zone van het onderzoeksterrein toch op enige afstand van de historische kern van de Grote Heide (gehucht "Groote Heyde") moet worden gesitueerd. De kaart van Vandermaelen (1846-1854) toont een gelijkaardig beeld. Uitgestrekte gras- en heidevelden domineerden het landschap rondom het huidige projectgebied. Enkel de erfcomplexen (achtererven) bij het gehucht Grote Heide bestonden uit grote percelen akkerland.

⁶ Militair verdedigingswerk dat met een gracht was omringd.

⁷ Website Schansen in Limburg, "Grote Heideschans":

<https://sites.google.com/site/gl2schansen/home/neerpelt/grote-heide>

⁸ Bijzondere Voorwaarden bij de prospectievergunning, p. 3 (zonder bronverwijzing).

Fig. 1.5: Uittreksel uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied⁹.

Fig. 1.6: Uittreksel uit de kaart van Vandermaelen met aanduiding van het onderzoeksgebied.

⁹ www.kbr.be

1.4 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen

Wegens de graafwerkzaamheden voor de bouw van nieuwe woonhuizen worden eventuele archeologische waarden in de ondergrond bedreigd. Een proefsleuvenonderzoek, eventueel gevolgd door een archeologische opgraving indien behoud *in situ* niet mogelijk zou zijn, bleek noodzakelijk. Op basis van de archeologische evaluatie van het terrein dienden minimaal volgende onderzoeksvragen te worden beantwoord:

Zijn er grondsporen of concentraties van lithische artefacten aanwezig?

Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?

Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?

Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?

Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem, beschrijving + duiding? Komt dit overeen met de vaststellingen uit het booronderzoek?

Waardoor kan het ontbreken van een horizont worden verklaard?

Wat is de relatie tussen de bodem, de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie,...) en de archeologische sporen?

Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

Hoofdstuk 2 Werkmethode

Over de volledige oppervlakte van het terrein werden in totaal 13 proefsleuven gegraven in een geschrinkt patroon. De afmeting van een individuele sleuf bedroeg 10 meter bij 4 meter. Bijkomend werd nog een kijkvenster met zijden van 10 m x 10 m aangelegd.

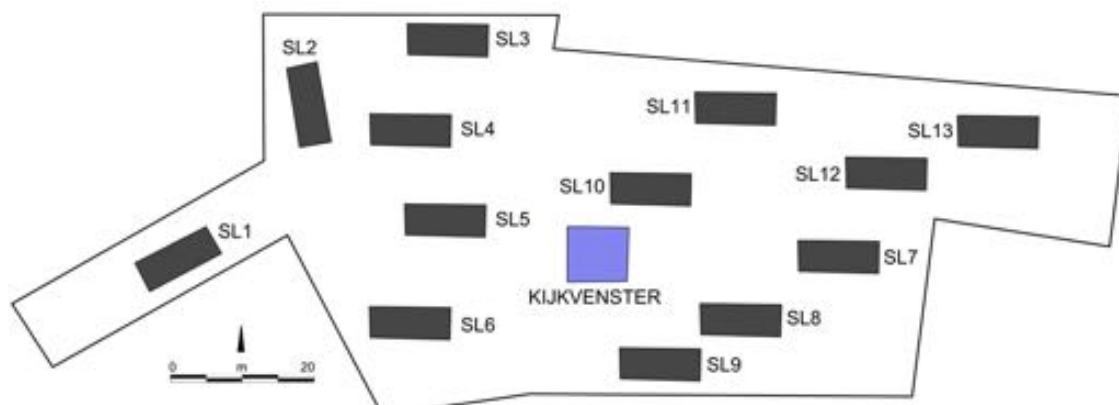

Fig. 2.1: Overzichtsplan van de proefsleuven en het kijkvenster.

Om het archeologisch niveau accuraat te bepalen werd aan het begin van iedere sleuf een diepere profielput gegraven. Om de bodemkundige opbouw te registreren werd telkens één wand van de profielput opgeschoond, gefotografeerd en beschreven.

Het aanlegvlak werd gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische bodemsporen. Deze sporen werden geregistreerd (gefotografeerd, ingetekend op schaal 1:50 en beschreven). Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden werd een selectie van de sporen gecoupeerd, waarna ook de spoorprofielen werden gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1:20.

Het volledige terrein (zowel het niveau van het maaiveld als het aanlegvlak in de sleuven) werd met behulp van een metaaldetector (type CS1220XD) gescreend op de aanwezigheid van archeologisch relevante metalen vondsten¹⁰.

¹⁰ De metaaldetectie werd uitgevoerd door Ron Bakx.

Hoofdstuk 3 Resultaten van het proefsleuvenonderzoek

3.1 Bodemkundige opbouw

Volgens de gegevens van de bodemkaart komen er binnen de contouren van het projectgebied matig natte zandgronden voor waarin zich een duidelijke ijzer en/of humus B-horizont heeft gevormd (Zdg-gronden). In de zandstreek zijn dergelijke gronden meestal geassocieerd met (begraven of vergraven) podzolbodems¹¹. Op basis van de studie van de bodemprofielen is gebleken dat er oorspronkelijk ook een podzolbodem aanwezig was ter hoogte van het onderzoeksgebied, maar dat deze grotendeels is opgenomen in de bovengrond (Ap-horizont of ploeglaag) ten gevolge van agrarische activiteiten. De relatief beperkte dikte van de Ap-horizont (20 à 30 cm) en de quasi totale afwezigheid van antropogene bijmenging (bvb. aardewerkscherven) wijst in ieder geval op een weinig intensieve landbewerking in het verleden.

De omschrijving van de gronden als bodemserie Zdg blijft dan ook geldig, ondanks de afwezigheid van een volledige horizontsequentie van de podzolbodem. Dit komt omdat de B-horizont van de oorspronkelijke bodem op de meeste plaatsen toch nog bewaard is gebleven onder de ploeglaag (fig. 3.1).

Fig. 3.1: Bodemprofiel 3 met de Ap-horizont (1), de B-horizont van een vergraven/afgetopte podzolbodem (2) en de C-horizont (witgeel dekzand) (3).

¹¹ Een podzolbodem ontwikkelde zich gemakkelijk in leemarm (dek)zand gedurende natte klimaatomstandigheden. De profielopbouw ervan is heel kenmerkend met een duidelijk herkenbare bleke uitspoelingshorizont (E-horizont) onder een humusrijke, donkere bovengrond (Ah-horizont). De inspoelingshorizont (Bh/Bir-horizont) wordt over het algemeen gekenmerkt door een roestbruine kleur met wisselende dikte.

3.2 Archeologische sporen en mobiele vondsten

In totaal werden drie archeologische bodemsporen aangetroffen. Het gaat telkens om smalle greppels (tussen 35 en 45 cm breed) met een donkergrijze vulling. Het spoorprofiel van S2 toont een komvormige uitgraving tot een diepte van 13 cm beneden het aanlegvlak. In de vulling van S1 werd slechts een klein stukje baksteen waargenomen. De precieze datering van de greppels is niet gekend wegens het ontbreken van diagnostisch vondstmateriaal, maar op basis van het stukje baksteen en de scherpe aflijning van de sporen kan een recente oorsprong worden verondersteld.

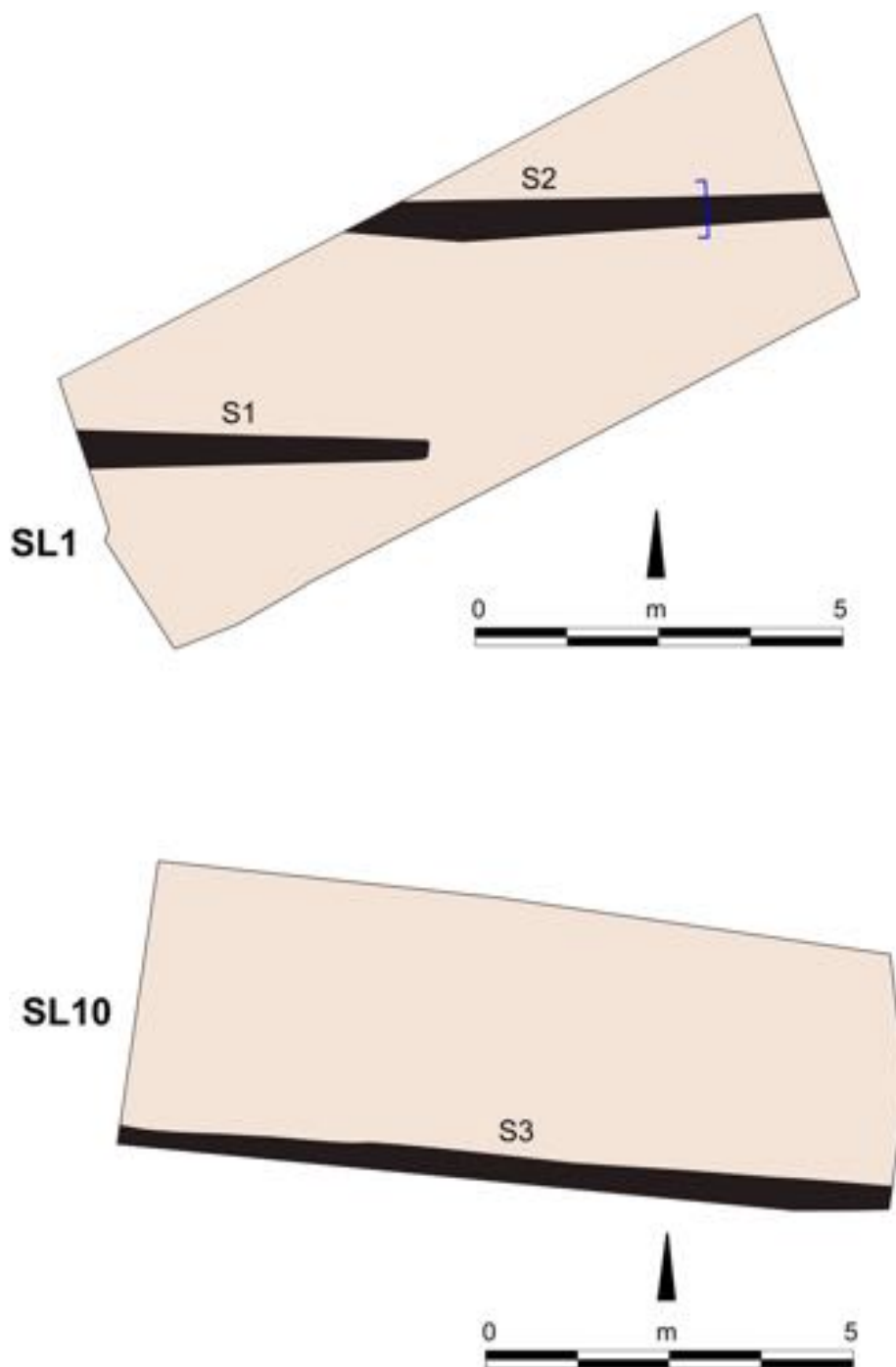

Fig. 3.2: Overzichtsplannen van de proefsleuven met sporen (schaal 1:100).

Fig. 3.3: Overzichtsfoto van proefsleuf 1 met greppels S1 en S2.

Fig. 3.4: Zicht op het profiel van greppel S2.

Tijdens het veldwerk werden geen relevante archeologische vondsten aangetroffen. De metaaldetectie leverde 10 vondsten op met een recente ouderdom (o.a. een kleine granaatscherf, een stuk van een fietsbel en enkele Belgische franken uit de jaren 1960). Deze voorwerpen zijn verder weinig of niet relevant voor het archeologisch onderzoek.

Fig. 3.5: Recente metalen vondsten.

Hoofdstuk 4   Synthese

Ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een zeer lage sporendensiteit vastgesteld. In totaal werden drie smalle greppels aangetroffen waarvan een relatief recente (postmiddeleeuwse) datering wordt vermoed. Er werden geen sporen aangetroffen die verband houden met de historische bewoning van de Grote Heide ten oosten van het terrein. Dit is niet verbazingwekkend, aangezien het huidige projectgebied volgens 18de en 19de eeuwse kaartenmateriaal (Ferrariskaart en kaart van Vandermaelen) gelegen was in een zone met grasland en heidegronden buiten de historische kern van de Grote Heide.

Zijn er grondsporen of concentraties van lithische artefacten aanwezig?

Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?

In totaal werden drie grondsporen (greppels) van antropogene oorsprong aangetroffen. Lithische artefacten werden niet aangetroffen.

Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

De archeologische sporen vertonen een scherpe aflijning in de omringende moederbodem. Dit komt door de relatief recente ouderdom van de sporen.

Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?

Niet van toepassing.

Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?

De sporen hebben hoogstwaarschijnlijk een recente (postmiddeleeuwse) ouderdom.

Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem, beschrijving + duiding? Komt dit overeen met de vaststellingen uit het booronderzoek?

Voorafgaand het proefsleuvenonderzoek werd een verkennend booronderzoek uitgevoerd. Op basis hiervan bleek dat er nog resten van een podzolbodem (B-horizont) aanwezig waren onder een relatief dunne ploeglaag (Ap-horizont). Op een diepte van circa 70 cm beneden het maaiveld bestaat de moederbodem (C-horizont) uit leemarm witgeel zand. De bodemprofielen van het proefsleuvenonderzoek tonen een gelijkaardig beeld.

Waardoor kan het ontbreken van een horizont worden verklaard?

De horizontsequentie van de oorspronkelijk aanwezige podzolbodem is niet bewaard gebleven. De Ah- en de E-horizont werden door (recente) landbewerking vergraven en/of in de bovengrond opgenomen.

Wat is de relatie tussen de bodem, de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie,...) en de archeologische sporen?

Volgens 18de en 19de eeuwse kaartenmateriaal (Ferrariskaart en kaart van Vandermaelen) was het huidige projectgebied gelegen in een zone met grasland en heidegronden buiten de historische kern van de Grote Heide. Het ontbreken van oude archeologische sporen lijkt erop te wijzen dat het gebied nooit (intens) moet zijn geweest. De dunne ploeglaag met nauwelijks of geen antropogene bijmenging (bvb. aardewerkscherven) wijst op een weinig intensief landgebruik.

Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

Niet van toepassing.

Hoofdstuk 5   Besluit

Conform art. 4 § 2 van het Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003), 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006), 27 maart 2009 (B.S. 15.5.2009) en 18 november 2011 (B.S. 13.12.2011) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Wegens de graafwerkzaamheden worden eventuele archeologische waarden in de ondergrond bedreigd. Een archeologische evaluatie van het terrein in de vorm van een proefsleuvenonderzoek bleek dan ook noodzakelijk. Er werden tijdens het proefsleuvenonderzoek geen relevante archeologische resten aangetroffen waardoor het terrein kan worden vrijgegeven voor de bouwwerkzaamheden.

Ondanks het vrijgeven van het terrein blijven de algemene bepalingen die voorzien zijn in:

- het decreet van 30 juni 1993 houdende bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij de decreten van 18 mei 1999, 28 februari 2003, 10 maart 2006, 27 maart 2009 en 18 november 2011 (BS 08.06.1999, 24.03.2003, 07.06.2006, 15.5.2009 en 13.12.2011)
- en het besluit van de Vlaamse regering van 20 april 1994 tot uitvoering van het decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij besluiten van de Vlaamse Regering van 12 december 2003, 23 juni 2006, 9 mei 2008, 4 december 2009, 1 april 2011 en 10 juni 2011

van toepassing, meer bepaald voor de bepalingen over de meldingsplicht van eventuele toevalsvondsten tijdens het verdere verloop van de werken.

Bibliografie

BAEYENS L. 1974: Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Lommel 32W, Brussel.

VANDAMME J. & DE LEENHEER L. 1970: Bodemtextuur van de bouwvoor, landschapsindeling en bodemassociaties in de provincie Antwerpen, *Mededelingen Fakulteit Landbouwwetenschappen*, 35, nr. 3, Gent.

